

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Рибко Аліси Павлівни
«Емоційна компетентність як предиктор психологічного благополуччя
особистості в бізнесі»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Рибко А.П. вирізняється актуальністю у сучасному науковому дискурсі, особливо на перетині психології особистості та психології менеджменту.

У контексті динамічного та висококонкурентного бізнес-середовища, успішність підприємницької діяльності перестає бути виключно похідною від професійних знань. Життєздатності організації та ефективному управлінню ризиками все більшою мірою сприяють особистісні ресурси керівників, серед яких емоційна компетентність набуває стратегічного значення. Емоційна компетентність (ЕК) виступає інтегративним чинником, який забезпечує не лише психологічне благополуччя (ПБ), а й стресостійкість, винахідливість у поведінці та, як наслідок, високу професійну ефективність лідерів бізнесу.

Попри зростаюче визнання ролі «м'яких навичок» в управлінській практиці, їхня психологічна природа, механізми функціонування та чинники розвитку все ще залишаються недостатньо висвітленими в науці. Особливо відчутним є дефіцит системних емпіричних досліджень у вітчизняній психології, які б враховували ієрархічний рівень та досвід управлінців. Авторкою справедливо підкреслено відсутність систематизованих наукових підходів, що розглядають ЕК саме як предиктор ПБ, зважаючи на масштаб бізнесу (ФОП, ТОВ, великий бізнес). Отже, тема дослідження є своєчасною, соціально значущою та науково перспективною, оскільки її результати сприятимуть поглибленню теоретичних уявлень про механізми впливу ЕК на стійкість та ПБ особистості в умовах бізнесу, розробці диференційованих психологічних програм для розвитку управлінців різних рівнів та масштабів

бізнесу, а також підвищенню загальної професійної ефективності та стресостійкості підприємців у динамічному економічному середовищі.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел - 242 джерела (145 джерел представлені іноземними мовами) та 2 додатки на 8 сторінках. Загальний зміст дисертації викладено на 190 сторінках, із них 221 сторінка основного тексту.

У вступі дисертації комплексно обґрунтовано актуальність обраної для вивчення теми та визначено її взаємозв'язок із загальною науковою проблематикою, в руслі якої проводилося дослідження. Чітко сформульовано основну мету та дослідницькі завдання, окреслено сферу наукового пошуку (об'єкт і предмет), а також перелік застосованих методів. Здобувачка також презентує наукову новизну отриманих результатів і підкреслює їхню практичну вагомість. Крім того, надано вичерпну інформацію про індивідуальний внесок авторки у виконання роботи, ключові результати апробації, перелік опублікованих праць, а також деталізовану структуру та обсяг дисертації. Систематичний та послідовний виклад усіх основних положень вступу переконливо засвідчує зрілість дослідницької позиції дисертантки, а також логічну злагодженість і цілісність методологічного фундаменту, на якому ґрунтується виконана наукова праця.

Перший розділ дисертації містить ґрунтовний огляд релевантних наукових літературних джерел, де авторка здійснила узагальнення і критичний аналіз наявних наукових підходів до вивчення ключових проблемних полів ЕК та ПБ в умовах підприємницької діяльності.

Теоретико-методологічний апарат викладено у повній відповідності до стандартів академічної науки. Здобувачка чітко окреслила як загальнонаукові, так і специфічні психологічні принципи, обрані наукові підходи, а також концепції, теорії та окремі положення, які формують комплексну основу для аналізу обраної теми.

Другий розділ дисертації містить концепцію розвитку ЕК як предиктора ПБ особистості в бізнесі, також представлено загальну характеристику програми емпіричного дослідження. Підхід до розробки дизайну дослідження був належним чином обґрунтований, а психодіагностичний інструментарій обрано з особливою ретельністю. Це забезпечило високу валідність та надійність усіх даних, отриманих у процесі дослідження.

Третій розділ містить аналіз результатів емпіричного дослідження, в ході якого представлено аналіз соціально-емоційної компетентності (СЕК) серед груп (ФОПи, власники ТОВ, керівники компаній). Встановлено, що вища СЕК пов'язана зі структурною складністю бізнес-ролей: ФОПи показали найнижчі результати за шкалами саморегуляції, самоефективності та соціальної обізнаності, тоді як керівники компаній - високі бали за всіма шкалами.

Доведено, що емоційний інтелект (ЕІ) безпосередньо пов'язаний зі складністю та стратегічністю бізнес-діяльності: найвищий ЕІ виявлений у керівників компаній через найвищі вимоги до лідерства та соціального впливу: у власників ТОВ – проміжний результат, тоді як у ФОПів – нижчий ЕІ, що пояснюється складними взаємодіями організаційного середовища.

Порівняльний аналіз показав, що емоційна зрілість (ЕЗ) найвища у керівників компаній, що свідчить про їхню стабільно високу зрілість. Власники ТОВ мають середні показники ЕЗ; ФОПи - найнижчі, особливо в частині прийняття власних емоцій та їхньої експресивності, що вказує на більш стриманий або неусвідомлений емоційний стиль функціонування.

Аналіз показників психологічного благополуччя (ПБ) виявив чітку динаміку, корельовану з масштабом бізнесу. Найнижчі показники ПБ у ФОПів, особливо у сферах «Життєві цілі» та «Позитивні емоції», що є наслідком вищого психологічного навантаження, емоційного виснаження або нестабільності, характерних для самозайнятих осіб, яким часто бракує інституційної підтримки. Власники ТОВ демонструють помірний рівень ПБ; керівники компаній – найвищий рівень ПБ за всіма шкалами, що вказує на

сильне відчуття соціальної зв'язаності та високу суб'єктивну впевненість у доступності необхідних ресурсів.

Виявлено, що психологічна ресурсність (ПР) відрізняється у підприємців. Керівники стабільно демонструють найвищі значення, що вказує на вищий рівень розвитку або мобілізації ПР у контексті складного управління. На противагу цьому, ФОПи мають найнижчі показники за всіма шкалами, що може бути наслідком того, що підприємці, які самостійно розвивають бізнес та економлять на зовнішньому фінансуванні, схильні до зниженої соціальної взаємодії. Власники ТОВ посідають проміжну позицію, оскільки їхня діяльність поєднує стратегічну самостійність із певними операційними обмеженнями, що відбивається на їхньому помірному рівні ПР.

Щодо особливостей прояву інтолерантності до невизначеності (ІТН), то її рівень зростає разом із масштабом і складністю підприємницької діяльності. Керівники компаній частіше стикаються з ризиком і непередбачуваними ситуаціями, тому демонструють вищий рівень як розумової, так і емоційної тривожності. ФОПи, ймовірно, мають більшу психологічну гнучкість або краще пристосовуються до невизначених умов, що й пояснює їх нижчі показники за шкалою ІТН.

Встановлено, що емоційні профілі підприємців різняться (власники ТОВ мають найбільш збалансований афективний стан, що сприяє їхній адаптивності та стратегічному мисленню; ФОПи демонструють найвищий негативний і найнижчий позитивний афект, що вказує на їхнє значне емоційне перевантаження; у керівників помірна емоційна регуляція, підтримана організаційною структурою та управлінським досвідом.

Дослідження структурних моделей показало, що пріоритети емоційного розвитку підприємців відрізняються залежно від складності ролей та структурного середовища. Профіль потреб ФОПів сконцентрований на самоефективності, емоційній регуляції та толерантності до невизначеності, що сигналізує про стресовий стан, недостатню зрілість та необхідність термінової підтримки емоційної стабільності. Модель власників ТОВ відображає більш

інтегровану та гнучку психологічну архітектуру, доводячи їхню здатність ефективно перетворювати соціально-емоційні здібності на психологічну стабільність, навіть за помірної невизначеності. У керівників компаній виявлено сильний вплив ЕК на ПБ, що свідчить про активне використання ними своїх соціально-емоційних навичок.

Практичне значення дисертації підкріплено рекомендаціями розвитку ЕК та ПБ у суб'єктів бізнесу. Прикладна цінність дослідження Рибко А.П. також визначається використанням сучасних методів статистичного аналізу, що дозволило забезпечити високу надійність та доказовість отриманих емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів. В роботі на підставі теоретико-емпіричного аналізу визначено особливості ЕК як предиктору ПБ підприємців з урахуванням диференціації бізнес-масштабування. Запропоновано концепцію розвитку ЕК та ПБ, якої полягає у необхідності модернізації системи бізнес-освіти. Виявлено детермінанти прогностичного впливу ЕК на ПБ: самоефективність виявилась предиктором задоволеності життям підприємців; емоційна зрілість (ЕЗ) диференціює результати між групами (у ФОПів обмежує трансформацію ЕК у ПБ; у власників ТОВ - забезпечує збалансоване емоційне опрацювання та адаптивні реакції; у керівників компаній ЕЗ є чинником ПБ; інтолерантність до невизначеності (ІТН) виступає чинником неготовності до ризику (у ФОПів ІТН виявляється у тривожності та зниженні ПБ, у власників ТОВ - у помірній вразливості; у керівники компаній – у низькій ІТН завдяки організаційному досвіду та ЄС).

Структурні моделі показують, що зв'язок ЕК та ПБ залежить від рівня бізнесу, виявляючи різні потреби в емоційному розвитку (ФОПи потребують розвитку емоційних навичок, власники ТОВ — збалансованого підходу, а керівники компаній — стійкості та рефлексивності). Показано, що успіх сучасного підприємця залежить від інтеграції професійних знань із розвитком ЕК, яка забезпечує не лише ПБ, а й стресостійкість, винахідливу поведінку та високу професійну ефективність.

Практичне значення дослідження. Дисертація демонструє вагоме практичне спрямування, її положення можуть бути успішно застосовані керівниками, HR-спеціалістами та організаційними психологами у практиках коучингу, консультування та професійного розвитку менеджерів. Дослідження також має потенціал для подальшого методологічного розвитку, формуючи основу для створення інструментарію для вивчення емоційного інтелекту, стійкості та толерантності до невизначеності.

Авторка розробила диференційовані рекомендації для розвитку ЕК і ПБ, що враховують масштаб бізнесу, а також обґрунтувала необхідність цільових програм для відбору, адаптації та психологічного супроводу управлінських кадрів. Висновки дисертантки є чітко сформульованими і цілком переконливими, вони синтезують ключові досягнення роботи та засвідчують повне виконання мети і завдань дослідження.

У 9 публікаціях повністю відображені основні результати дисертації, з яких 3 статті – у наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку, затверджених МОН України, 6 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу Рибко А.П. вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У дисертації ґрунтовано розглянуто вплив емоційної компетентності (ЕК) на психологічне благополуччя підприємців. Водночас, недостатньо розкрито механізми формування ЕК, зокрема роль кризового (екстремального) досвіду. Нам представляється, що доцільно було б детальніше висвітлити як такі чинники, як робота в умовах війни, реструктуризація бізнесу, емоційне вигорання, впливають на її становлення.

2. Враховуючи ключову роль емоційної компетентності для психологічного благополуччя підприємців, на нашу думку, доцільно використовувати штучний інтелект та машинне навчання для розробки персоналізованих програм розвитку цієї компетентності, що підвищить ефективність роботи бізнес-лідерів у складних умовах.

3. У тексті дисертаційної роботи трапляються незначні стилістичні та технічні недоліки, які можуть ускладнити його сприйняття. Вважаємо, доцільно було б приділити більше уваги фінальному редагуванню для забезпечення абсолютної внутрішньої узгодженості.

Наведені зауваження та побажання не є суттєвими недоліками і не знижують загальної високої оцінки виконаної дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота Рибко Аліси Павлівни на тему «Емоційна компетентність як предиктор психологічного благополуччя особистості в бізнесі» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та № 502 від 19.05.2023 року, а її автор, Рибко Аліса Павлівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології
та психологічного консультування
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова

Юлія КОКОРИНА

